

Inhoud

17 Ten geleide

1

23 De literatuur van circa 1560 tot 1585

De literatuur in Brabant en Vlaanderen 24

Vitaliteit van het rederijkersleven in de jaren zestig 26

Vernieuwende tendensen in de rederijkersliteratuur 27

De const van rhetoriken 27

Vertalingen 29

Het landjuweel van 1561 30

Van de gildekamer naar de drukpers 33

De vroege renaissance 36

Den hof en boomgaard der poësie (1565) 36

Vrouwenstemmen en nieuwe vrouwenlectuur 38

Humanistische impulsen 39

*Drukkers, uitgevers en boekhandelaars. De goedlopende
emblematiek 42*

De jonge Jan van der Noot 45

Op de vlucht 47

Literatuur en Hervorming 49

De rederijkers en de Hervorming 49

De kracht van het vrije bijbelse lied 51

De psalmberijmingen 53

Ballingschapsliteratuur 57

Londen 57

Duitsland 61

Literatuur in de jaren zeventig en tachtig 67

De literatuur onder Alva 68

Dichters in dienst van Willem van Oranje 70

Geuzenliederen 74

Literatuur onder calvinistisch bewind 77

Katholiek weerwerk 79

Voortzetting van de Brabantse literaire renaissance 81

Moraalfilosofie op maat van de const 86

De literatuur in Holland 89

Morele lessen via de drukpers 92

Doperse liederen 92

Humanisme in de volkstaal 93

Dirck Volckertsz. Coornhert (1522-1590) 97

Pleidooi voor de moedertaal 98

De boodschap: perfectisme 99

De poëtische middelen 99

Lieder en proza 101

Toneelspelen 103

De Hollandse rederijkers in een stroomversnelling 105

Bijbelse lering in Rotterdam 1561 105

Rederijkers in verzet: Amsterdam en Haarlem 107

Bestrijding door de gereformeerde kerk 110

Meebouwen aan de nieuwe maatschappij 112

Toneel in het bevrijde Haarlem: Louris Jansz. 116

Poëtische vernieuwingen in Leiden 118

De universiteit als de schoot der muzen 118

De poëtische opvattingen van Jan van Hout 123

Van Hout en de Leidse rederijkers 126

2

129 De literatuur van 1585 tot circa 1600

De literatuur in Brabant en Vlaanderen 130

De grote emigratie 130

Katholiek humanisme 132

Literatuur in de volkstaal: vroomheid en geloofsijver 133

De literatuur in Holland op eigen wegen 135

Cultuurpolitiek van de Amsterdamse kamer De Eglentier 137

Taalbouw 138

De dichtkunst van Hendrik Laurensz. Spiegel 141

Spiegel als dichter-filosoof 142

De poëtische opvattingen van Spiegel 144

De toneeldichter Spiegel 145

'Boertelijk' schrijven: Pieter Roemer Visscher in De Eglentier 146

Waardering voor Spiegel en Visscher in het Leids academisch milieu 147

Traditie en vernieuwing bij Hollandse rederijkers 150

Manifestaties ter verwelcoming van stadhouder Maurits 150

Wedstrijden in Leiden en Rotterdam 151

De oudheid als referentiekader 155

Rederijkerstoneel 155

Het Leidse Loterijspel (1596) 156

***Bijdragen tot literaire vernieuwing door Zuid-Nederlandse
immigranten*** 158

Het toneel van Jacob Duym 158

Karel van Mander: dichterschap op Zuidelijke leest 161

Van Manders literaire netwerk 164

Van Manders Schilder-boeck 166

3

169 De literatuur van circa 1600 tot circa 1620

Vooraf 170

De nieuwe dichtkunst van de Leidse Helicon 172

Naar een klassieke tragedie van eigen bodem 172

Duym in dienst van het Leids nationaal gevoel 175

Heinsius' theorieën over dichtkunst en toneel 176

Dichten in de moedertaal 177

De liefdesemblematiek: van recreatie tot negotie 179

Nederlandse lyriek van een classicus 182

De Nederduytsche poemata (1616) en de hymnen 183

In het spoor van Du Bartas 187

Amsterdam, de nieuwe Parnas 189

Een centrum van boekproductie 189

Gebruiksyriek voor een nieuw publiek 193

De nieuwe prestigieuze liedboeken 195

De wedijver rond de lucratieve liefdesemblematiek 198

De Eglientier 202

De erfenis van Spiegel: P.C.Hoof 204

De lyriek van Hoof en *Bredero* 206

Nieuwe dramaopvattingen 215

Didactisch divertissement 218

Pastorale ethiek 220

Een leerschool voor bestuurders 222

Spiegels van menselijke zwakheid 225

De Brabantse kamer 228

- Brabants drama* 229
Bijbels-religieuze inspiratie in het toneel 231
Lyriek: Vondels ontwikkeling tot religieus dichter 233
De Nederduytsche Academie 235
Politieke en poëtische stellingname 237
Vaderlands toneel 241
Strijd om het toneelpubliek 243
Concurrentie vanuit De Eglentier: Theodore Rodenburgh 245
Het 'Saligh Roemers huys' 247
De Sinnepoppen 248
De dochters: dichters en muzen 252
Schrijven in opdracht 254
Broodschrijvers 255
Drempeldichten 258

Noordelijke rederijkers buiten Amsterdam 259
Haarlem en Leiden: vernieuwing en traditie in Den Nederduytschen Helicon (1610) 260
Rederijkerswedstrijden 262
Het doordringen van nieuwe poëtische normen 263
Bijdragen aan actuele religieuze en politieke discussies in enkele wedstrijden 267

Antwerpen, 'de zon aan de Nederlandse hemel?' 270
Een elite in het spoor van Lipsius 272
De emblemataboeken van Otto van Veen 273
Lipsius en de Nederlandsschrijvende dichters 275
De rederijkers 276
Het toneel 278
De lyriek 282
Een Schadt-kiste der filosofen ende poeten 283
Richard Verstegen: schrijven voor een nieuw vaderland 284

Justus de Harduwijn en de nieuwe generatie renaissancisten 287
Een belangrijke inaugurale rede 288
De weerlicke liefden tot Roose-mond (1613) 289
Geestdrift voor de 'nieuwe konste' 290

Letterkunde in dienst van de contrareformatie 294
Boeken met vele gezichten 295

Geestelijke liedboeken 296
Herleving van het liedgenre 297
Het Prieel der gheestelijcke melodie 298
Een standaardbundel? 299
De Goddelicke lof-sanghen (Gent 1620) 300
Spektakels 302

4

305 **De literatuur van circa 1620 tot circa 1650**

Vooraf 306

De letteren in Zeeland 308

Jacob Cats, de voorman 309

De Silenus Alcibiadis sive Proteus (Middelburg 1618) 310

Moraal rond seks en huwelijk 312

De Middelburgse lauwerhof 315

De Zeeusche nachtegael (1623) 316

De 'Sinne-cunst' van Adriaen van de Venne 318

Johan de Brune de oude 320

Adriaen Hoffer 322

Adriaen Valerius 324

Rederijkers 325

'Particuliere' dichters 328

Constantijn Huygens 330

Huygens, de nieuwe zwaan 332

Otia 337

In het spoor van Huygens 340

Nieuw werk van Cats 344

De Zeeuwse boeken herwerkt 344

Twee opmerkelijke bundels 345

Onder het juk van het ambt 349

Receptie 350

De Hollandse literaire elite 352

Vondel in het milieu van Hooft 355

Vondels maatschappijkritiek 357

Vondel en Hoofst: dichterlijke zelfprofilering in gedichten

voor Frederik Hendrik 359

Kwesties van smaak 363

Huygens voor eigen kring 368

Literatuur in Amsterdam 370

Van kamers naar Schouwburg 371

Het toneel van Jan Harmens Krul 371

De Academie 372

De Schouwburg van Jacob van Campen 375

De tragedies van Vondel 379

Toneelsuccessen op het gebied van het ernstige drama 387

Beproefde kluchtthema's 390

Poëzie in Amsterdam 392

Lyriek voor het sociaal verkeer; Jan Harmens Krul 392

Vondel als lyrisch dichter 396

Wedijver met Vondel 402

Dichters in de oppositie 408

Cultuurspreiding in belerend en amuserend proza 411

Literatuur in de burgercultuur van andere regio's 413

Literair leven in de Republiek buiten Zeeland en Amsterdam 413

Liederen en toneel van rederijkers 415

Nederlandse poëzie uit academische kring: Leiden 420

Literatuur in de 'hofstad': Den Haag 423

Literatuur van een intellectuele elite rond de Latijnse school:

Dordrecht 428

Stichtelijk-moraliserende literatuur van een regionale elite:

Friesland 433

Literatuur als vermaak van de jeunesse dorée: Nederlandse romans 436

Literair leven in Brabant en Vlaanderen 440

Antwerpen: productieve toneelschrijvers in tanende kamers 443

Brusselse ambities 447

Literair elan in westelijk Vlaanderen 454

De religieuze letterkunde 460

De Statenbijbel en psalmberijmingen 461

Predikantenpoëzie voor kenners: Revius en Martinius 463

Het lied 466

Camphuysen 467

- Doopsgezinde liedboeken* 470
- Het gereformeerde lied* 472
- Katholieke liedboeken* 474
- Liederen voor de Hollandse zending; Joannes Stalpart van der Wie*
- De herleving van de mystieke literatuur in het Zuiden* 479
- Embleemboeken: lering, vroomheid en vermaak* 483
- De impact van een illustrator: Boetius a Bolswert* 486
- De wereld ontmaskeren: Adriaan Poirters* 488
- Lekendichters in dienst van de contrareformatie* 492

- Literatuur voor de nationale zaak* 494
- Vaderlandse lofzangen in de Republiek* 494
- Literair verweer in Brabant en Vlaanderen* 498
- Hoofds Neederlandsche historien* 499
- 1648: dichters over vrede en vrijheid* 502

5

- 507 *De literatuur van circa 1650 tot circa 1670*

Vooraf 508

- Vormen van canonisering* 510
- Bloemlezingen* 511
- Verzamelde werken* 518
- De canon van het Zuiden?* 522

Het toneel 523

- De Amsterdamse Schouwburg* 524
 - Vondel tragicus en de autoriteit van Aristoteles* 530
 - Poëtica en thematiek in Vondels tragedies vanaf Salomon (1650)*
 - De klassieke toneelwetten ter discussie* 538
 - Politieke opiniëring op het Amsterdamse toneel* 541
- Toneel in het Noorden buiten Amsterdam* 545
 - Politieke opiniëring?* 545
 - De Haagse schouwburg van Van Fornenbergh* 548
- Toneel in de Zuidelijke Nederlanden* 550
 - Voor elk wat wils* 551
 - Het Brussels-Antwerps-Amsterdams toneelnetwerk* 553
 - Religieus theater* 556
 - De Brusselse feesten van 1670* 559

Netwerken 561

Dichters en schilders 561

Vondel gekroond 562

De broederschap en het stadhuis 564

Dichters en schilders in het Zuiden 569

Vriendenkringen 571

Poëzie als sociaal bindmiddel: Amsterdam 572

Poëzie vanuit een broederschap in de geest: Rotterdam 579

Dichters en mecenaat 584

Patriciërspatronage 586

In openbare dienst van de macht 590

Dichters en de actualiteit 592

Politiek engagement in de Republiek 593

Val en herstel van vorsten 594

De zeeoorlogen 595

Visies en interpretaties 596

Dichters en actualiteit in het Zuiden 599

Observatie van de concrete wereld 602

Heren en hun tuinen: hofdichten 603

Het buitenleven: van lof naar beschrijving 604

Hofdichten van Huygens, Westerbaen en Cats 605

Andere hofdichters 610

De dwarsliggers: van satire naar zelfspot 613

De satire bij De Decker 614

Distantie tot het 'hoge' dichterschap: Joannes Six van Chandelier 616

Poëzie van een libertijn: Matthijs van de Merwede 619

Burleske spot en zelfreflectie: Willem Godschalck van Focquenbroch en Aernout van Overbeke 622

Verhalen voor velen 627

Vertalers 628

Romans, novellen, anekdotebundels 631

Reisverhalen en exotica 635

Ontspanningsliteratuur in het Zuiden 640

Religieuze literatuur 645

Leerdichten of werken van 'heilige stoffe' 646

De taal van de emotie: passieyriek en lijdensmeditaties 651

De letterkunde van de Nadere Reformatie 658

Het woord van de leraren: de heiliging van kerk en maatschappij 660

De beschouwing van natuur en leven: geestelijke overdenkingen 666

Luisteren naar de ziel: bevindelijkheid 670

Mystieke accenten 673

Literatuur van en voor katholieken 676

Liedboeken uit het Noorden 676

Liedboeken uit het Zuiden 680

Poorters en zijn 'school' 683

6

689 *De literatuur van circa 1670 tot circa 1700*

Vooraf 690

IJveraars voor orde en beschaving: de Noordelijke adepten van het Frans-classicisme 691

Nieuwe ideeën uit Frankrijk 692

Lodewijk Meijer, de voorman van Nil Volentibus Arduum 694

Het beschavingsoffensief van Nil 696

Opschorting van acties tot nader order 701

Andries Pels als woordvoerder van Nil 705

Reacties op het optreden van Nil 709

Het nieuwe toneel in het Noorden 710

Een nieuw schouwburgbeleid 711

Het schouwburgrepertoire in de latere jaren 715

Vertalingen en multimediaal genoeg 716

Deugdhelden en gewetenloze schurken 720

Bevordering van de burgerlijke orde 723

Noord-Nederlands toneel buiten Amsterdam 726

Toneellevens, rederijkers en literaire disputen in de Zuidelijke Nederlanden 728

'Hollandse' toneelgezelschappen op bezoek 729

Antwerps toneel van eigen bodem 731

De Olijftack en de Ogier-dynastie 731

Pogingen tot verandering: jonker Herman Franciscus van den Brandt 735

Brussel 739

Het kleinsteedse toneel en literaire leven 741

Cornelis de Bie 742

Michiel de Swaen als toneeldichter 746

De Neder-duitsche digtkonde 750

De weerklink van de Brugse Helicon 753

Terugblikken en voortbouwen 757

Vondels nalatenschap aan zijn 'zonen' 758

Omzien in bewondering 766

De herfst van een patriarch 772

De Index Batavicus rond de eeuwwisseling 777

Vrouwen in het profane literaire circuit 778

Het literaire netwerk van Katharina Lescaije en Titia Brongersma 779

Liefde en vriendschap in vrouwelijk perspectief 783

Vrouwen over gebeurtenissen buiten hun eigen kring 786

Dichters in politieke neer- en opgang 787

De moord op de gebroeders De Witt 788

Het vaderland gered 792

Propaganda tegen en voor Oranje 794

Ontspanningsliteratuur voor de zinnen. Van literair amusement tot uitdagend libertinisme 799

'Daar heerst de min'. Jan Luykens Duytse lier 800

Romans 804

Het fatsoen in het geding 806

Radicaal gedachtegoed? 810

Religieuze literatuur in de Spaanse Nederlanden 814

Lekendichters: poëzie voor bidstoel en broederschappen 814

Liedboeken: zingen, mediteren en mystiek 817

Tredend uit de verborgenheid: autobiografische teksten van vrouwen 821

De spiritualiteit van het schrijven in vrouwenkloosters 823

De begijnen 827

Schrijven en 'geschreven worden' in een kluis: Maria Petyt (1623-1677) 829

- Religieuze letteren in de Republiek 833
Het gereformeerd geloof als ruimte voor poëzie en emblemata 834
Vrouwen aan het woord in de gevestigde kerk 840
Bidden en zingen: liederen voor het gezin en conventikels 845
In de ban van profetessen en profeten 847
 Een wetenschapper in nood: Jan Swammerdam en Antoinette Bourignon 848
 'Eukleria' of de beste keus: Anna Maria van Schurman volgt Jean de Labadie 852
 De geschriften van Jacob Böhme 854
Stille pelgrims op zoek naar het eeuwige vaderland: Jan Luyken en zijn kring 856
 Het tweede debuut van Jan Luyken 856
 De Voncken der liefde Jesu 859
 Luyken in gezelschap: etser, lieddichter en lichtend voorbeeld 862
 De stichtelijke embleemboeken 867

871 Bij wijze van nawoord: de muzen... onbegrensd

- De Nederlandse literatuur buiten de Lage Landen** 873
Het Duitse taalgebied 875
Scandinavië 880
 Denemarken 880
 Zweden 882

De Nederlandse variant? 884

- 887 Aantekeningen
943 Illustratieverantwoording
947 Literatuur
1011 Register